TRƯỜNG ĐẠI HỌC SÀI GÒN
TẠP CHÍ KHOA HỌC
ĐẠI HỌC SÀI GÒN
ISSN 1859 - 3208
Số 83 (06/2022)

SAIGON UNIVERSITY
SCIENTIFIC JOURNAL
OF SAIGON UNIVERSITY
No. 83 (06/2022)

Email: tcdhsg@sgu.edu.vn ; Website: http://sj.sgu.edu.vn/

TÁC ĐỘNG CỦA CÔNG NGHIỆP HÓA, HIỆN ĐẠI HÓA ĐỐI VỚI TRÍ THỨC HÓA CÔNG NHÂN THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH HIỆN NAY

The impacts of industrialization and modernization on intellizationalized workers in Ho Chi Minh City today

TS. Trần Văn Đại Lợi[(1)], ThS.NCS. Đỗ Cao Phúc[(2)]

[(1), (2)]Trường Đại học Sài Gòn

TÓM TẮT

Thành phố Hồ Chí Minh là trung tâm kinh tế - xã hội lớn nhất cả nước, "hạt nhân" của vùng kinh tế trọng điểm phía Nam. Quá trình đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa đã tác động đến sự biến đổi của đội ngũ công nhân Thành phố Hồ Chí Minh về trình độ học vấn, chuyên môn kĩ thuật, tác phong công nghiệp và ý thức chính trị. Đồng thời, người công nhân tác động ngược lại để mục tiêu công nghiệp hóa, hiện đại hóa thành công, góp phần quan trọng vào sự nghiệp xây dựng, phát triển nền kinh tế Thành phố Hồ Chí Minh.

Từ khóa: *công nhân, Thành phố Hồ Chí Minh, trí thức hóa*

ABSTRACT

Ho Chi Minh City is the largest socio-economic center in the country, also known as the "nucleus" of the Southern Key Economic Region. The process of accelerating industrialization and modernization has affected the transformation of Ho Chi Minh City's workers in terms of education level, technical expertise, industrial style and political consciousness. Simultaneously, the workers have converse impact to successfully achieve the goal of industrialization and modernization, making a considerable contribution to the growth and development of the City's economy.

Keywords: *workers, Ho Chi Minh City, intellectualization*

1. Đặt vấn đề

Tác động của công nghiệp hóa, hiện đại hóa (CNH, HĐH) ở Thành phố Hồ Chí Minh làm cho công nhân Thành phố Hồ Chí Minh có những chuyển biến về trình độ chuyên môn, kĩ năng nghề nghiệp, tác phong công nghiệp, ý thức chính trị… đóng góp vào sự nghiệp phát triển bền vững của Thành phố. Bên cạnh đó, sự tác động trở lại của quá trình trí thức hóa lực lượng sản xuất làm thúc đẩy tăng trưởng kinh tế - xã hội, người lao động giữ vai trò quan trọng trong sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa ở Thành phố Hồ Chí Minh hiện nay.

2. Nội dung vấn đề

2.1. Quan niệm về công nghiệp hóa, hiện đại hóa tại Thành phố Hồ Chí Minh

Theo *Từ điển Bách khoa, công nghiệp hóa* là: *Quá trình chuyển đổi căn bản, toàn diện các hoạt động sản xuất, kinh doanh, dịch vụ và quản lý kinh tế - xã hội từ sử*

Email: tvdloi@sv.sgu.edu.vn

dụng lao động thủ công là chính sang sử dụng một cách phổ biến sức lao động cùng với công nghệ, phương tiện và phương pháp tiên tiến của công nghiệp và tiến bộ khoa học, công nghệ, tạo ra năng suất lao động xã hội cao (Hội đồng Quốc gia chỉ đạo biên soạn *Từ điển bách khoa Việt Nam*, 1995, trang 587).

Theo *Từ điển tiếng Việt, hiện đại hóa là làm cho một cái gì đó mang tính chất hiện đại, tiên tiến, mang tính chất của thời đại ngày nay* (Viện ngôn ngữ, 1995, trang 545). Như vậy, có thể hiểu: hiện đại hóa thực chất là quá trình ứng dụng và trang bị những thành tựu khoa học - công nghệ hiện đại và tiên tiến vào quá trình sản xuất, kinh doanh, dịch vụ và quản lý kinh tế - xã hội.

Như vậy giữa công nghiệp hóa, hiện đại hóa có sự gắn kết đã và đang trở thành xu thế tất yếu của các nước đang phát triển. Nó trở thành khái niệm "kép" trong nhận thức về mục tiêu phát triển kinh tế của nhiều quốc gia. Trên tinh thần đó, Hội nghị lần thứ 7 BCHTW khóa VII xác định nội dung cơ bản của quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa ở nước ta là: *Công nghiệp hóa, hiện đại hóa là quá trình chuyển đổi căn bản toàn diện các hoạt động sản xuất kinh doanh, dịch vụ và quản lý kinh tế, xã hội từ sử dụng lao động thủ công là chính, sang sử dụng một cách phổ biến sức lao động cùng với công nghệ, phương tiện và phương pháp tiên tiến, hiện đại, dựa trên sự phát triển của công nghiệp và tiến bộ khoa học - công nghệ, tạo ra năng suất lao động xã hội cao* (Đảng Cộng sản Việt Nam, 1994, trang 65).

Thành phố Hồ Chí Minh là trung tâm sản xuất công nghiệp với hệ thống các khu chế xuất, khu công nghiệp lớn cả nước. Nét đặc trưng cơ bản về công nghiệp hóa, hiện đại hóa ở Thành phố Hồ Chí Minh là quá trình chuyển dịch về số lượng, quan hệ tỷ lệ giữa các ngành sản xuất, đặc biệt là trong ngành công nghiệp, đó là sự thay đổi cơ cấu ngành công nghiệp từ chỗ cũ kỹ, lạc hậu hoặc chưa phù hợp sang một cơ cấu ngành công nghiệp tiên tiến, hiện đại và hoàn thiện hơn, phù hợp với yêu cầu phát triển kinh tế của thành phố… Sự chuyển dịch này chính là tăng tỷ trọng ngành sản xuất có thiết bị và công nghệ hiện đại, ứng dụng nhiều thành tựu khoa học kỹ thuật vào sản xuất để tăng năng xuất lao động, đồng thời giảm dần những ngành sản xuất sử dụng nhiều lao động, hoặc những ngành có công nghệ lạc hậu, gây ô nhiễm môi trường.

Trong quá trình chuyển dịch cơ cấu ngành kinh tế theo hướng công nghiệp hoá, hiện đại hoá chính là phải biết khai thác thế mạnh của từng ngành sản xuất trong nội bộ ngành công nghiệp, ưu tiên tập trung phát triển các ngành trọng điểm, mũi nhọn như: cơ khí, chế biến lương thực - thực phẩm; hóa chất - nhựa - cao su và ngành điện tử - công nghệ thông tin… Đồng thời kết hợp tối ưu quy mô sản xuất với kỹ thuật công nghệ và chuyên môn hoá hợp lý trong từng ngành sản xuất. Điều này tăng nhanh tỷ trọng giá trị của ngành công nghiệp, trong đó phát triển công nghiệp chế biến bằng cách ứng dụng các thành tựu khoa học công nghệ hiện đại với sự phát triển cơ khí hoá, tự động hoá, hoá học hoá vào sản xuất công nghiệp, ngoài ra kết hợp sử dụng công nghệ truyền thống và công nghệ hiện đại, đi tắt đón đầu, phát triển theo chiều sâu, tạo nên những ngành công nghiệp mũi nhọn theo kịp trình độ khoa học, công nghệ tiên tiến thế giới.

Trong 10 năm đầu của thế kỷ XXI, ngành công nghiệp Thành phố Hồ Chí Minh phát triển theo chiều rộng do có lợi

thế về nguồn nhân lực và nguồn nguyên liệu giá rẻ. Tuy nhiên, 10 năm sau đó, cùng với hội nhập sâu hơn vào nền kinh tế thế giới, lợi thế về nguồn nhân lực và nguyên liệu giá rẻ sẽ giảm dần. Ngành công nghiệp Thành phố chuyển dịch theo hướng phát triển các ngành công nghiệp công nghệ cao, ít thâm dụng lao động, phù hợp với sự phân công lao động trong toàn vùng kinh tế trọng điểm phía Nam để Thành phố trở thành đầu tàu phát triển công nghiệp của vùng này.

Như vậy, công nghiệp hóa, hiện đại hóa ở Thành phố Hồ Chí Minh trở thành nhân tố thúc đẩy quá trình đổi mới công nghệ, tiếp cận công nghệ mới hiện đại, rút ngắn khoảng cách phát triển với các nước trong khu vực và thế giới. Dưới áp lực cạnh tranh buộc các doanh nghiệp luôn tìm cách nâng cao năng suất lao động, đổi mới trang thiết bị, hiện đại hóa quy trình sản xuất. Từ những yêu cầu đó đặt ra yêu cầu đối với công nhân trong việc dùng thể lực, trình độ kỹ năng lao động của mình tác động vào máy móc, công nghệ hiện đại để làm tăng năng suất lao động. Từ đó, hình thành nên tầng lớp công nhân có trình độ, kỹ thuật cao. Họ không phải hao tốn nhiều sức lực lao động của mình trong quá trình sản xuất mà dùng trình độ chuyên môn và kỹ năng lao động để điều khiển những thiết bị hiện đại (Phạm Thị Kiên, 2020).

2.2. Công nghiệp hóa, hiện đại hóa tác động đến trí thức hóa công nhân Thành phố Hồ Chí Minh

Nội dung cơ bản về trí thức hóa công nhân được Tổng Bí thư Đỗ Mười đưa ra Hội nghị lần thứ 7 BCHTW Đảng khoá VII, ngày 25/7/1994 đó là: "đội ngũ công nhân không chỉ là những người lao động sản xuất và dịch vụ công nghiệp thuộc doanh nghiệp nhà nước và hợp tác xã, mà còn bao gồm những công nhân thuộc khu vực tư nhân, cá thể, hợp tác liên doanh với nước ngoài (...); đã, đang và sẽ xuất hiện những ngành nghề, lĩnh vực mới do tiến bộ khoa học - công nghệ và đòi hỏi khách quan của xã hội, của việc quốc tế hóa sản xuất và đời sống. Xu hướng trí thức hóa công nhân, giảm bớt lao động chân tay nặng nhọc, tăng cường yếu tố trí tuệ và lao động trí óc ngay trong dây chuyền công nghiệp đang tăng lên" (Đảng Cộng sản Việt Nam , 1994, trang 31, 67-68).

Năm 1996, Đại hội VIII của Đảng Cộng sản Việt Nam, chủ trương trí thức hóa công nhân càng rõ nét hơn đó là xây dựng giai cấp công nhân lớn mạnh về mọi mặt, phát triển về số lượng, giác ngộ về giai cấp, nâng cao trình độ học vấn và tay nghề, có năng lực ứng dụng và sáng tạo công nghệ mới, có tác phong công nghiệp và ý thức tổ chức kỷ luật, lao động đạt năng suất chất lượng và hiệu quả ngày càng cao.

Năm 2001, Đại hội IX của Đảng Cộng sản Việt Nam, chủ trương trí thức hóa công nhân đặt trong bối cảnh lịch sử mới nhằm để đáp ứng yêu cầu đẩy mạnh CNH, HĐH đối với giai cấp công nhân, Đảng khẳng định "coi trọng phát triển cả về số lượng và chất lượng, nâng cao giác ngộ và bản lĩnh chính trị, trình độ học vấn và nghề nghiệp, thực hiện "trí thức hóa công nhân" (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2001, trang 68).

Năm 2006, Đại hội X của Đảng Cộng sản Việt Nam xác định yêu cầu giai cấp công nhân "phát triển về số lượng, chất lượng và tổ chức; nâng cao giác ngộ và bản lĩnh chính trị, trình độ học vấn và nghề nghiệp, xứng đáng là lực lượng đi đầu trong sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước" (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2006, trang 118).

Năm 2011, Đại hội XI của Đảng Cộng sản Việt Nam yêu cầu: "quan tâm giáo dục, đào tạo, bồi dưỡng, phát triển giai cấp công nhân cả về số lượng và chất lượng, nâng cao bản lĩnh chính trị, trình độ học vấn, chuyên môn, kỹ năng nghề nghiệp, tác phong công nghiệp, kỷ luật lao động, đáp ứng yêu cầu của sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa và hội nhập quốc tế" (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2011, trang 240-241).

Từ quan điểm của Đảng ta, trong bối cảnh trong nước và quốc tế thì quan niệm về trí thức hóa công nhân được hiểu là: "quá trình tác động một cách toàn diện để nâng cao nhận thức và năng lực hoạt động thực tiễn của công nhân lên trình độ cao, mà trước hết là về học vấn, chuyên môn, kỹ năng nghề nghiệp, ý thức chính trị và tác phong công nghiệp… nhằm đáp ứng đòi hỏi khách quan của sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước và hội nhập kinh tế quốc tế, làm cho giai cấp công nhân ngày càng xứng đáng với sứ mệnh lịch sử vẻ vang của mình đối với giai cấp, dân tộc và nhân loại" (Bùi Thị Kim Hậu, 2012, trang 31).

Trong hơn hai mươi năm đầu của thế kỉ XXI, nhiều sự kiện quan trọng đánh dấu bước ngoặt của Việt Nam trên trường quốc tế: gia nhập Tổ chức thương mại thế giới (WTO), tham gia các hiệp định Thương mại tự do (FTA) song phương và đa phương, Hiệp định Đối tác Toàn diện và Tiến bộ xuyên Thái Bình Dương (CPTPP), Hiệp định thương mại tự do Việt Nam - Liên minh Châu Âu (EVFTA), Hiệp định bảo hộ đầu tư Việt Nam - Liên minh Châu ÂU (EVIPA)… mở ra nhiều cơ hội và thách thức cho công nhân Thành phố Hồ Chí Minh. Cơ hội lớn là đội ngũ công nhân Thành phố Hồ Chí Minh tiếp thu công nghệ và quản trị hiện đại, thêm nhiều việc làm và thu nhập. Thách thức lớn nhất là trình độ chuyên môn, kĩ thuật và tác phong công nghiệp. Do đó, để đón đầu cơ hội và đương đầu thách thức, công nhân Thành phố phải đảm bảo hai yếu tố: một là người công nhân cần nâng chuẩn cả về kĩ năng, kiến thức và chuyên môn nghiệp vụ; hai là nâng cao tác phong làm việc đáp ứng với nền sản xuất công nghiệp hiện đại và chiều sâu với hàm lượng khoa học công nghiệp.

Thành phố Hồ Chí Minh là trung tâm kinh tế và khoa học kĩ thuật quan trọng của cả nước. Năm 2019, lao động thành phố là 4,7 triệu người chiếm 8,62% lao động cả nước. Kinh tế thành phố tiếp tục giữ vững vị trí là đầu tàu kinh tế của cả nước, tổng sản phẩm trên địa bàn (GRDP) giai đoạn 2016 - 2019 tăng bình quân 7,72%, tỷ trọng kinh tế thành phố đóng góp trên 22,2% kinh tế cả nước (Đảng bộ Thành phố Hồ Chí Minh, 2020, trang 94). Tác động từ công nghiệp hóa, hiện đại hóa cùng với tốc độ đô thị hóa diễn ra mạnh mẽ ở Thành phố giúp cho công nhân từng bước nâng cao khả năng tiếp cận và làm chủ khoa học công nghệ tiên tiến, hiện đại trong điều kiện phát triển kinh tế tri thức, góp phần hiện đại hóa, xã hội hóa lực lượng sản xuất, do đó là động lực xây dựng, hoàn thiện hệ thống sản xuất, xã hội mới xã hội chủ nghĩa.

Từ năm 2016 đến nay, Thành phố Hồ Chí Minh là một trong những địa phương dẫn đầu cả nước về thu hút đầu tư nước ngoài. Thành phố là nơi đi đầu trong cả nước về phát triển các khu chế xuất, khu công nghiệp thu hút đầu tư của tất cả các thành phần kinh tế tham gia vào sản xuất công nghiệp, đặc biệt là nguồn vốn đầu tư nước ngoài như: Nhật, Singapore, Anh, Đài Loan, Hàn Quốc, Hà Lan, Hong Kong,

Samoa, Malaysia, Thụy Sĩ, Thái Lan, Mỹ, Pháp…) với 17 KCX, KCN và khu công nghệ cao. Giai đoạn 2016-2019, tổng vốn đầu tư thu hút là 2.758,74 triệu USD. Trong đó, vốn đầu tư nước ngoài đạt 1.335,05 triệu USD (chiếm 48,4%), vốn đầu tư trong nước đạt 31.838,73 tỷ VNĐ, tương đương 1.423,69 triệu USD (chiếm 51,6%). Năm 2020, vốn đầu tư thu hút đạt 500 triệu USD, cho cả giai đoạn 2016 – 2020 là 3.258,02 triệu USD, đạt 81,45% chỉ tiêu (4.000 triệu USD) (Ban Quản lý các KCX, KCN TP. HCM, 2020). Kết quả của quá trình đầu tư vốn, trang thiết bị hiện đại của doanh nghiệp nước ngoài vào KCX, KCN Thành phố Hồ Chí Minh giúp cho công nhân tiếp nhận công nghệ sản xuất tiên tiến, tiếp cận với kỹ thuật công nghệ hiện đại, phong cách, tác phong công nghiệp mới. Do đó, đòi hỏi phải đào tạo đội ngũ công nhân có trình độ để thích ứng với công nghệ mới.

Một số lượng lớn lao động công nghiệp đã được thu hút vào làm việc tại các khu chế xuất, khu công nghiệp Thành phố Hồ Chí Minh. Năm 2019 tổng số công nhân tại các KCX, KCN là 291.619 người, tăng 3,45% (tương đương 9.752 người) so với cuối năm 2015. Lực lượng lao động này đã từng bước được đào tạo trực tiếp và gián tiếp, được tiếp cận với công nghệ mới, phong cách lao động mới chuyên nghiệp hơn. Qua thực tiễn làm việc tại các công ty nước ngoài, đặc biệt là các công ty đa quốc gia thì một tầng lớp những nhà quản lý doanh nghiệp được đào tạo, bổ sung vào nguồn nhân lực chất lượng cao của Thành phố.

Khu chế xuất Tân Thuận (Quận 7) được biết đến là thành viên chính thức của Hiệp hội các Khu chế xuất Thế giới (WEPZA) đã có sự chuyển dịch về ngành nghề và công nghệ sản xuất. Tại đây, các doanh nghiệp sản xuất, gia công truyền thống đã dần đầu tư, đổi mới công nghệ để đáp ứng nhu cầu ngày càng khắt khe của thị trường, góp vai trò quan trọng hơn trong chuỗi cung ứng toàn cầu. Nhiều doanh nghiệp đầu tư nước ngoài và các doanh nghiệp sản xuất công nghiệp, trong đó có nhiều tập đoàn đa quốc gia đang đầu tư tại Thành phố Hồ Chí Minh (Samsung, BOSCH, Juki...) đã đưa ra danh mục 400 chi tiết linh kiện thuộc các lĩnh vực như điện tử, cơ khí chế tạo, cơ khí chính xác, robot và tự động hóa nhà máy, thiết bị truyền tự động... cần nhà cung cấp trong nước nhằm thay đổi máy móc, trang thiết bị hiện đại, nâng cao năng lực sản xuất tại các nhà máy. Điều này cho thấy sự quan tâm đặc biệt của doanh nghiệp, nhà đầu tư trong việc đẩy mạnh ứng dụng khoa học, công nghệ nhằm tự động hóa dây chuyền sản xuất, giảm thâm dụng lao động (Báo Hà Nội mới, 2021).

Dưới tác động của công nghiệp hóa, hiện đại hóa thì trình độ chuyên môn kĩ thuật là thước đo quan trọng của chất lượng nguồn lao động, là cơ sở chủ yếu để nâng cao năng lực và kỹ năng của công nhân tại các khu chế xuất, khu công nghiệp Thành phố Hồ Chí Minh. Kết quả Tổng điều tra năm 2019 ở Thành phố Hồ Chí Minh cho thấy, tỷ trọng lao động đang làm việc có trình độ cao nhất đạt được từ sơ cấp trở lên của thành phố cao hơn so với cả nước và Đông Nam Bộ. Trình độ đạt được từ sơ cấp trở lên của thành phố là 36,0%, trong khi cả nước là 23,1%, vùng Đông Nam Bộ là 27,5%. Trong đó, tỷ lệ lao động có trình độ từ đại học trở lên của thành phố lớn hơn nhiều so với cả nước (tỷ lệ này của thành phố là 22,0%, trong khi cả nước là 10,6%); tương tự, tỷ lệ lao động có trình độ sơ cấp,

cao đẳng cũng cao hơn cả nước (tỷ lệ này của thành phố: sơ cấp 5,3%, cao đẳng 5,1%, trong khi cả nước: sơ cấp là 4,6%, cao đẳng là 3,9%). Tuy nhiên tỷ lệ lao động có trình độ trung cấp thì thành phố thấp hơn so với cả nước là 3,6% so với 4,0% (Cục thống kê Thành phố Hồ Chí Minh, 2020, trang 90).

Biểu 1. Cơ cấu lao động theo trình độ cao nhất năm 2019

Đơn vị tính: %

	Tổng số	Không có trình độ CMKT	Sơ cấp	Trung cấp	Cao đẳng	Đại học	Trên Đại học
Cả nước	100,0	76,9	4,6	4,0	3,9	9,9	0,7
Thành phố Hồ Chí Minh	100,0	64,0	5,3	3,6	5,1	20,6	1,4

Nguồn: Cục thống kê Thành phố Hồ Chí Minh, 2020, trang 90

Thành phố Hồ Chí Minh là một trong những trung tâm giáo dục và đào tạo hàng đầu của phía Nam nên mật độ tập trung đông cơ sở giáo dục, đào tạo để đáp ứng nhu cầu cung cấp nguồn nhân lực cho thị trường lao động thành phố nói riêng, cả nước nói chung. Đặc biệt khi nền kinh tế Thành phố chuyển dịch theo hướng tăng nhanh tỷ trọng các ngành dịch vụ giá trị gia tăng cao, các ngành công nghiệp hàm lượng công nghệ cao, đặt ra nhu cầu lao động được đào tạo ngày càng chất lượng hơn, chủ yếu ở hai lĩnh vực là: kỹ thuật và quản lý. Đào tạo về quản lý kinh tế để thúc đẩy mạnh chuyển dịch cơ cấu sang các ngành dịch vụ. Riêng thống kê của Phòng Giáo dục nghề nghiệp thuộc Sở Lao động Thương binh và Xã hội Thành phố Hồ Chí Minh đến thời điểm năm 2021 có: 59 trường cao đẳng nghề, 64 trường trung cấp nghề, 24 trung tâm giáo dục nghề nghiệp – giáo dục thường xuyên, 245 cơ sở khác có đăng ký hoạt động giáo dục nghề nghiệp trên địa bàn thành phố (Sở Lao động Thương binh và Xã hội Thành phố Hồ Chí Minh, 2021). Như vậy, với hệ thống các trường cao đẳng, trung cấp nghề ra đời đáp ứng cơ bản giải quyết bài toán thiếu công nhân có trình độ chuyên môn kĩ thuật tại các KCX, KCN Thành phố Hồ Chí Minh.

Kết quả từ cuộc khảo sát của Trung tâm Dự báo nhu cầu nhân lực và Thông tin thị trường lao động Thành phố Hồ Chí Minh năm 2021 cho thấy: nhu cầu nhân lực trình độ có xu hướng tăng qua các năm, cụ thể: nhu cầu tuyển dụng ở lao động qua đào tạo chiếm 85,11% tổng nhu cầu nhân lực (trình độ đại học trở lên chiếm 17,46%, cao đẳng chiếm 21,76%, trung cấp chiếm 25,55%, sơ cấp chiếm 20,34%) (Trung tâm Dự báo Nhu cầu Nhân lực và Thông tin Thị trường lao động Thành phố Hồ Chí Minh, 2021). Điều này cho thấy rằng nhu cầu tuyển dụng công nhân lao động Thành phố phát triển theo hướng yêu cầu ngày càng cao về tay nghề và trình độ trong bối cảnh lịch sử mới.

Tác động từ công nghiệp hóa, hiện đại hóa đặt yêu cầu công nhân nâng cao tác phong công nghiệp và ý thức chính trị. Với sự phát triển mạnh mẽ của hệ thống các cơ sở giáo dục đào tạo trên địa bàn Thành phố Hồ Chí Minh hiện nay thì việc nâng cao trình độ học vấn, trình độ chuyên môn, kỹ

năng nghề nghiệp có nhiều thuận lợi. Điều đó góp phần tác động mạnh đến tác phong và ý thức chính trị công nhân Thành phố Hồ Chí Minh. Theo chúng tôi cho rằng ý thức chính trị của người công nhân được thể hiện qua những nhận thức và thái độ như: giác ngộ giai cấp, nhận thức về các tổ chức trong hệ thống chính trị, thái độ đối với sự nghiệp đổi mới đất nước, nhận thức về nhu cầu và lợi ích chính trị của mình, thái độ đối với các giai cấp, tầng lớp xã hội và đối với người sử dụng lao động. Việc trang bị những kiến thức lý luận cho công nhân Thành phố rất cấp thiết, nghĩa là công nhân phải hiểu được tư tưởng chủ nghĩa Mác – Lê-nin, tư tưởng Hồ Chí Minh, quan điểm, đường lối, chính sách của Đảng, Nhà nước và vận dụng trong thực tiễn cuộc sống.

Công nghiệp hóa, hiện đại hóa đã có những tác động đến sự nhận thức công nhân lao động. Trong giai đoạn hiện nay, nhiều công nhân Thành phố Hồ Chí Minh tích cực tham gia vào các tổ chức Đoàn thể - chính trị, học tập thường xuyên các lớp bồi dưỡng ngắn, dài hạn để nâng cao trình độ chuyên môn, kiến thức lý luận, quan điểm của Đảng và Nhà nước. Đơn cử, công nhân Thành phố Hồ Chí Minh tham gia học tập "*Nâng cao hiểu biết chính trị - pháp luật*"; nâng cao nhận thức bảo vệ chủ quyền biển "*Biển đảo Việt Nam - Nguồn cội tự bao đời*"; hưởng ứng các chương trình của thành phố như: "*Năm an toàn giao thông*", "*Người Việt Nam ưu tiên dùng hàng Việt Nam*", chương trình mục tiêu "*ba giảm*" của thành phố; tham gia chương trình do Đài Tiếng nói nhân dân Thành phố Hồ Chí Minh tổ chức như "*Phát thanh công nhân*", "*truyền hình công nhân, công đoàn*", v.v.

Bên cạnh đó, một bộ phận công nhân còn nhiều dấu ấn của nông dân lạc hậu, chậm phát triển, tác phong công nghiệp, ý thức tổ chức kỷ luật còn hạn chế. Tâm lý, thói quen và tác phong lao động gắn liền với nền sản xuất nhỏ còn in đậm trong đội ngũ công nhân Thành phố Hồ Chí Minh và bị ảnh hưởng của những dấu ấn đó, nhất là trong hình thành tác phong công nghiệp là trở ngại lớn trong quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa.

Như vậy, công nghiệp hóa, hiện đại hóa là yếu tố quan trọng tạo nên chất lượng lao động và quyết định giúp cho các doanh nghiệp đứng vững trước sự cạnh tranh ngày càng khắt khe của thị trường trong nước và thế giới.

2.3. Sự tác động trở lại của quá trình trí thức hóa công nhân đối với công nghiệp hóa, hiện đại hóa ở Thành phố Hồ Chí Minh hiện nay

Đội ngũ công nhân là lực lượng lao động sản xuất công nghiệp đông đảo của nền kinh tế Thành phố Hồ Chí Minh, được tiếp xúc với những thành tựu khoa học kỹ thuật - công nghệ tiên tiến, hiện đại. Quá trình trí thức hóa đội ngũ công nhân đã tác động trở lại sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa. Điều đó được thể hiện qua những kết quả mà đội ngũ công nhân đã đạt được. Trong giới hạn nhất định, bài viết chưa thể đi sâu nghiên cứu chi tiết về tác động của trí thức hóa đội ngũ công nhân thành phố trên từng lĩnh vực mà chỉ đề cập một cách tổng quát, trong đó chú trọng hơn về lĩnh vực kinh tế.

Đội ngũ công nhân Thành phố Hồ Chí Minh là lực lượng sử dụng, điều hành và quản lý trực tiếp hoặc gián tiếp những công cụ, điều kiện sản xuất công nghiệp hiện đại, mặt khác góp phần ứng dụng, đổi mới, phát triển tư liệu sản xuất ngày càng xã hội hóa cao trong nền kinh tế quốc dân. Qua đó tăng năng suất lao động của công nhân Thành phố và góp phần tích cực tạo ra

những sản phẩm có khả năng cạnh tranh trên thị trường thế giới, đơn cử năng suất lao động của thành phố cao gấp 2,6 lần của cả nước (Đảng bộ Thành phố Hồ Chí Minh, 2020, trang 98). Nhìn chung, việc đầu tư mới trang thiết bị, năng lực của người công nhân được nâng cao đã tạo ra những sản phẩm chất lượng mang thương hiệu Việt Nam, sự thành lập *Hội Doanh nghiệp Hàng Việt Nam chất lượng cao* vào tháng 4 năm 2010 đã minh chứng cho điều này.

Không thể phủ nhận những tác động của sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa làm cho công nhân có những bước phát triển về trình độ chuyên môn, nghiệp vụ. Họ là lực lượng lao động đang vận hành hệ thống trang thiết bị công nghiệp ngày càng hiện đại và lao động của họ đang hàng ngày, hàng giờ tạo mức tăng trưởng kinh tế ấn tượng cho thành phố. Kết quả đó là kim ngạch xuất nhập khẩu 2016-2020 đạt 31,8 tỷ USD, tăng 26,2% so với giai đoạn 2011-2015; tốc độ tăng bình quân 4,59%/năm, chiếm tỷ trọng 17,75% tổng kim ngạch xuất khẩu của thành phố (cao hơn mức 17,42% của giai đoạn 2011-2015); giá trị xuất siêu giai đoạn 2016-2020 trên 5,15 tỷ USD, gấp 1,4 lần so với giai đoạn 2011-2015 (Ban Quản lý các KCX, KCN TP. HCM, 2020). Từ năm 2015 đến nay, thị trường xuất khẩu có xu hướng dịch chuyển từ các quốc gia châu Á sang các quốc gia ở châu Mỹ, đồng thời có sự chuyển dịch về mặt hàng xuất khẩu, kim ngạch xuất khẩu 04 ngành công nghiệp trọng yếu có xu hướng tăng, ngành thâm dụng lao động (dệt may, da giày) có xu hướng giảm.

Trí thức hóa đội ngũ công nhân từng bước đóng vai trò quyết định đối với thành công sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước, góp phần quan trọng làm thay đổi diện mạo của nền kinh tế Thành phố Hồ Chí Minh. Sự chuyển đổi căn bản và toàn diện các hoạt động sản xuất kinh doanh, dịch vụ, quản lý kinh tế, quản lý xã hội từ sử dụng lao động thủ công với trình độ kỹ thuật lạc hậu sang sử dụng lao động kỹ thuật và công nghệ tiên tiến phụ thuộc vào chất lượng đội ngũ công nhân, cùng sự phát triển công nghiệp và tiến bộ khoa học - công nghệ. Chất lượng đội ngũ công nhân tác động đến năng lực cạnh tranh của nền kinh tế thành phố và khả năng tiếp thu, ứng dụng, sáng tạo khoa học công nghệ để thực hiện bước phát triển rút ngắn khoảng cách với các thành phố trong khu vực và thế giới. Một khi hàm lượng khoa học và công nghệ kết tinh ngày càng cao vào hệ thống sản xuất, không chỉ tạo tiền đề quan trọng để hiện đại hóa nền sản xuất, mà còn cải thiện điều kiện làm việc và nâng cấp đội ngũ lao động công nghiệp. Đơn cử, hàng năm thành phố đều tổ chức phong trào thi đua "lao động giỏi, sáng tạo giỏi" cho đối tượng công nhân lao động đang làm việc trực tiếp sản xuất tại nhà máy và công nhân thuộc khối hành chính. Qua phong trào này, công nhân đưa ra những cải tiến hoạt động sản xuất, góp phần tăng năng suất, chất lượng sản phẩm của doanh nghiệp. Đơn cử, tại *công ty Cổ phần in An Lạc*, người công nhân cải tiến quy trình sản xuất, làm lợi hàng trăm triệu đồng cho doanh nghiệp (Đảng bộ Thành phố Hồ Chí Minh, 2017).

Đa số đội ngũ công nhân Thành phố Hồ Chí Minh đã nhanh chóng thích ứng với nền kinh tế thị trường, tiếp thu kiến thức nhanh những thành tựu khoa học và công nghệ để thành phố tích cực chủ động, hòa nhập quốc tế, phát triển bền vững. Điều này được Đảng ta đã xác định: "xây dựng giai cấp công nhân phải bắt đầu từ

việc tạo động lực cho giai cấp công nhân vươn lên đi đầu trong quá trình chuyển dịch cơ cấu kinh tế theo hướng công nghiệp hóa, hiện đại hóa, không ngừng phát triển về số lượng, nâng cao chất lượng tay nghề, thích ứng với cơ chế mới, làm chủ công nghệ hiện đại" (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2007, trang 436).

Thông qua phong trào "Ôn lý thuyết, luyện tay nghề, thi thợ giỏi" trong công nhân lao động Thành phố tiếp tục được đầu tư thực hiện đạt hiệu quả. Từ các hội thi "Bàn tay vàng" có 80.938 công nhân lao động được nâng bậc thợ, nâng lương. Từ năm 2018-2020, có 31 công nhân, kỹ sư (Liên đoàn lao động Thành phố Hồ Chí Minh, 2020, trang 7) được nhận giải thưởng vì có những nghiên cứu, sáng tạo, cải tiến kĩ thuật mang lại giá trị lớn cho doanh nghiệp và thực hiện công tác bồi dưỡng, đào tạo thợ trẻ tại đơn vị, doanh nghiệp. Chính những tấm gương công nhân tiêu biểu này được xem là minh chứng để chứng tỏ rằng nội dung của quá trình trí thức hóa công nhân phần nào tác động đến sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa tại Thành phố Hồ Chí Minh.

3. Kết luận

Tác động của sự nghiệp đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa ở Thành phố Hồ Chí Minh đã làm cho quá trình trí thức hóa đội ngũ công nhân diễn ra mạnh mẽ. Đó là sự phát triển về số lượng đội ngũ công nhân, là quá trình nâng cao trình độ chuyên môn kĩ thuật để đáp ứng với việc vận hành thiết bị hiện đại và hình thành tác phong công nghiệp. Bên cạnh đó, trí thức hóa đội ngũ công nhân Thành phố tác động trở lại quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa thông qua việc cải tiến sản xuất, tăng cơ cấu tỉ lệ sản phẩm có giá trị, quản lý chặt chẽ quy trình sản xuất, tăng sản lượng xuất khẩu, phát triển mẫu mã sản phẩm tốt làm lợi cho doanh nghiệp, đồng thời để có thể cạnh tranh với các sản phẩm trong và ngoài nước.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

Ban Quản lý các KCX, KCN TP. HCM (2020). *Báo cáo Tổng kết xây dựng và phát triển KCX-KCN thành phố giai đoạn 5 năm (2016-2020), phương hướng nhiệm vụ, giải pháp phát triển KCX-KCN giai đoạn 5 năm tới (2021-2025).*

Báo Hà Nội mới (2021). *Doanh nghiệp tại thành phố Hồ Chí Minh: Hiện đại hóa dây chuyền sản xuất*. http://www.hanoimoi.com.vn/tin-tuc/Doanh-nghiep/1018764/doanh-nghiep-tai-thanh-pho-ho-chi-minh-hien-dai-hoa-day-chuyen-san-xuat.

Truy xuất ngày 2/3/2022.

Bùi Thị Kim Hậu (2012). *Trí thức hóa công nhân Việt Nam trong hội nhập kinh tế quốc tế hiện nay.* Hà Nội: NXB CTQG – Sự thật.

Cục thống kê Thành phố Hồ Chí Minh (2018). *Niên giám thống kê Thành phố Hồ Chí Minh năm 2017.* Thành phố Hồ Chí Minh: NXB Thanh niên.

Cục thống kê Thành phố Hồ Chí Minh (2020). *Thực trạng dân số qua tổng điều tra dân số và nhà ở thời điểm 0 giờ ngày 1 tháng 4 năm 2019 Thành phố Hồ Chí Minh.* Thành phố Hồ Chí Minh: Lưu hành nội bộ.

Cục thống kê thành phố Hồ Chí Minh (2021). *Niên giám thống kê Thành phố Hồ Chí Minh năm 2020.* NXB Tổng hợp Thành phố Hồ Chí Minh.

Đảng bộ Thành phố Hồ Chí Minh (2017). *Công nhân Thành phố Hồ Chí Minh cải tiến quy trình sản xuất, làm lợi hàng trăm triệu đồng.* Thành phố Hồ Chí Minh.

Đảng bộ Thành phố Hồ Chí Minh (2020). *Văn kiện Đại hội Đại biểu Đảng bộ Thành phố Hồ Chí Minh lần thứ XI.* Thành phố Hồ Chí Minh.

Đảng Cộng sản Việt Nam (1994). *Văn kiện Hội nghị lần thứ bảy Ban Chấp hành Trung ương khóa VII.* Hà Nội: NXB Chính trị quốc gia.

Đảng Cộng sản Việt Nam (2001). *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ IX*. Hà Nội: Chính trị quốc gia.

Đảng Cộng sản Việt Nam (2006). *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ X*. Hà Nội: Chính trị Quốc gia.

Đảng Cộng sản Việt Nam (2007). *Văn kiện Đảng toàn tập.* Tập 53: Nxb Chính trị quốc gia.

Đảng Cộng Sản Việt Nam (2007). *Văn kiện Hội nghị lần thứ sáu Ban chấp hành Trung ương khóa X.* Hà Nội: NXB Chính trị quốc gia.

Đảng Cộng sản Việt Nam (2011). *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XI*. Hà Nội: Chính trị Quốc gia.

Đảng Cộng sản Việt Nam (2012). *Nghị quyết về phương hướng,nhiệm vụ phát triển Thành phố Hồ Chí Minh đến năm 2020.* Hà Nội.

Hội đồng Quốc gia chỉ đạo biên soạn Từ điển bách khoa Việt Nam (1995). *Từ điển bách khoa Việt Nam.* Hà Nội: Từ điển bách khoa, Tập 1.

Liên đoàn lao động Thành phố Hồ Chí Minh (2020). *Báo cáo sơ kết giữa nhiệm kì thực hiện Nghị quyết Đại hội Công đoàn thành phố Hồ Chí Minh lần thứ XI.* Thành phố Hồ Chí Minh: Số: 230/BC-LĐLĐ, ngày 31/12/2020.

Phạm Thị Kiên (2020). *Công nghiệp hóa, hiện đại hóa với quá trình phát triển lực lượng sản xuất trong cách mạng công nghiệp 4.0 ở Việt Nam hiện nay.* Chính trị quốc gia.

Sở lao động thương binh và xã hội Thành phố Hồ Chí Minh (2021). *Danh sách các trường nghề trên địa bàn Thành phố Hồ Chí Minh.* Thành phố Hồ Chí Minh: Phòng Giáo dục nghề nghiệp, Tài liệu lưu hành nội bộ.

Trung tâm dự báo nhu cầu nhân lực và thông tin thị trường lao động Thành phố Hồ Chí Minh (2021). *Báo cáo Thị trường lao động quý III năm 2021 – Dự báo nhu cầu nhân lực quý IV năm 2021 tại Thành phố Hồ Chí Minh.* Thành phố Hồ Chí Minh: Tài liệu lưu hành nội bộ.

Viện Ngôn ngữ (1995). *Từ điển Tiếng Việt.* Đà Nẵng: NXB Đà Nẵng.

Ngày nhận bài: 04/3/2022 Biên tập xong: 15/06/2022 Duyệt đăng: 20/06/2022